

Ma'lumki, har bir tilning lug'at tarkibi boyib borishining bir qancha yo'llari mavjud. Ana shunday yo'llarning biri bu boshqa tillardan so'zlar o'zlashishidir. Bugungi kunda bu jarayonni boshidan o'tkazmagan, faqat ichki imkoniyatlari bilan rivojlangan til mavjud emas. Ma'lum bir tilning hozirgi davr rivojida avvalo boshqa davlatlar bilan ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalar, fan-texnika taraqqiyoti asosida boshqa bir tilga tegishli bo'lgan so'zlar o'zlashishi kuzatilmoqda. Har bir tilning o'z rivojlanish tarixi mavjud va bu jarayonda boshqa tillardan so'zlarning kirib kelishi kuzatilgan. Nemis tilining rivojlanish tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, nemis tili rivojlanish tarixi 4 ta davrni o'z ichiga qamrab oladi. Bular quyidagilar:

Althochdeutsch-qadimgi nemis tili (770-1050)

Mittelhochdeutsch-o'rta davr nemis tili(1050-1350)

Frühneuhochdeutsch-nemis tilining uyg'onish davri (1350-1650)

Neuhochdeutsch-hozirgi nemis tili

Nemis tili so'z hazinasi asosan 4 xil yo'l bilan kengayib boradi.

1. So'z yasash orqali;
2. Boshqa tillardan so'z olish orqali;
3. Ma'no o'zgarish orqali;
4. Yangi frazeologizmlarni yasash orqali;

Ingliz va nemis tillari bir-biridan farq qiladi, ammo shunga qaramay ular o'rtasida o'xshashlik mavjud. «Er schwamm in dem tiefen Wasser» Pastki nemischa jumlada "U suvning chuqur joyiga suzdi" deb bersak. Ingliz tilida «He swam in the deep water» misolida tillar o'rtasidagi yaqinlikni ilg'ab olish qiyin emas. Nemis tilida bo'g'in tarix davomida unlilar kuchli o'zgarish tendensiyasini namoyon etgan. Ular turli xil o'zgarishlarga duch kelishdi:

- sifat o'zgarishlari tovush sifatiga ta'sir qiladi (masalan: [o]>[a:]);
- miqdoriy o'zgarishlar cho'ziq tovushlarni qisqa yoki qisqa uzun tovushlarni (masalan: i>i:) qiladi;
- bog'liq o'zgarishlar ma'lum pozitsiyalar yoki fonetik shartlar bilan cheklangan;
- fonetik sharoitdan qat'iy nazar mustaqil o'zgarishlar sodir bo'ladi.

XV – XVI asrlarga kelib italyanchan faqatgina savdo – sotiq sohasida emas, balki urush – jang, musiqa va san'at, adabiyot, siyosat va huquq, ijtimoiy hayot, sport, texnika va ovqat sohalarida ham so'zlar kirib kela boshlagan. XX asrga kelib, II jahon urushidan so'ng g'arbiy Germaniyada ingliz tilidan so'zlar o'zlashishi yanada kuchaygan. Bundan tashqari, Amerika ingliz tilidan, ispanchadan, portugalchadan, afrikanchadan, turkchadan, arabchadan, hindchadan ham so'zlar o'zlashgan. Bu so'zlarning o'zlashishiga eng muhim sabab – savdo – sotiq, tor siyosat sohasini xalqaro miqyosda rivojlanishidir. Boshqa sababi esa, predmetlarning qayta ishlangan turi chet tilidan o'zlashgan so'zlar bilan nomlashga bo'lgan ehtiyojdir. Bu o'zlashgan so'zlar bilan nomlanish ehtiyoji ichki til sabablari bilan bog'liqdir. Hozirgi davrda Germaniyada nemis tilidagi so'zlardan ko'ra ko'proq ingliz tilidagi so'zlarni ishlatish aholi uchun odat bo'lib qoldi. Germaniyaning katta – katta shaharlarida

ko`ngilochar majmualarda yoki katta vokzal va aeroportlarda inglizcha ifodalarni uchratish mumkin.

Bundan tashqari nemis tiliga quyidagi tillarning ta'siri natijasida nemis tili so'z hazinasiga o'zlashgan so'zlar kirib kelgan: Slavyan tili ta'siri ostida: Peitsche – aus dem „bič“; Pflanze – aus dem latein. platna; Fenster –latein. Grek tili ta'siri ostida: – Chor. Fransuz tili ta'siri ostida: XVI-VII - asrdan boshlab nemis tili so'z hazinasiga fransuz tilidan yangi so'zlar kirib kela boshladi. Buning natijasida nemis tiliga fransuz tilidan 1200 ga yaqin so'z kirib kelgan; Möbel, Mode, Adresse, Mama, Papa, Toilette. Ingliz tili ta'siri ostida: Wirtschaft, IT-Bereiche, Sport (inline, bungee, jumping), Musik (pop, rock), Politik (summit, statement), Leistung Management, Arbeit -Job, Randesvous – Date, Kraft – Power, Chef Boß, Haushalt Budge. Italian tili ta'siri ostida: Piano, forte, pianissimo; Bank-Begriffe kabi. Urg'uli bo'g'inlarda unlilar orasidagi qarama-qarshiliklar ehtiyotkorlik bilan saqlangan va yangi o'ziga xos xususiyatlar kiritilgan, shuning uchun urg'uli unlilar soni ko'paygan. Urg'usiz o'rinlarda unlilar orasidagi asl qarama-qarshiliklar zaiflashgan va yo'qolgan, qisqa va cho'ziq unlilarning farqi neytrallashgan.

Uzoq va qisqa unlilarni qat'iy farqlash german guruhining muhim xususiyati sifatida qaraladi. Qisqa va uzun unlilarning kontrasti ularning o'zgarishining turli yo'nalishlari bilan quvvatlanadi. Uzun unlilar qisqaroq va diftongizlanishga moyil bo'lsa, qisqa unlilar ko'pincha ochiqroq bo'lib o'zgargan. Bu o'zgarishlarni eng qadimgi unli o'zgarishlarda ko'rish mumkin:

a) Qisqa [o] german tilida yanada ochiq unli [a] ga o'zgartirildi: (masalan: Noctem (IE) - narhts (Got.), Nacht (Ger.);

b) cho'ziq unlilarning qo'shilishi teskari yo'nalishda davom etdi: IE long [a:] [o:] ga toraydi (masalan: Mater (IE) – modor (OE)). Natijada german tillarida na qisqa [o], na uzun [a:] bor edi. Keyinchalik bu tovushlar turli manbalardan paydo bo'ldi.

v) urg'uli tovushning sifati ayrim hollarda keyingi tovushga bog'liq. Ushbu tamoyilning eng erta namoyon bo'lishi sinish (sindirish) deb nomlanadi va 2 juft unli "e-i", "u-o" ga tegishli. Ildiz bo'g'inidagi IE "e" nemischa "i" da o'z tengini topadi, agar undan keyin "i" yoki "j" yoki burun [n] (Umlaut) bo'lsa (masalan: Ventus (L.) – shamollar () Goth.), shamol (OE); Medius (L.) - o'rta (OE)).

d) "zlashmalarda [u] tovushi "u" yoki burun undoshidan keyin nemischa [u] ga aylandi, nemischa [o] tilida o'z tengdoshini topadi (masalan: Sunus (Lith.) –sunu (OE): Hurnan (Kelt).) – shox (OE);

e) barcha IE tillarida unli gradatsiyaning alohida turi (Ablaut) mavjud. Uning kelib chiqishi taxminan bir asr davomida muhokama qilingan. Ildizning gradatsiya bilan ajralib turadigan 3 ta varianti stress holatiga bog'liq. Ablautning ikki turi mavjud: miqdoriy (turli unlilarning o'zgarishi, asosan [e]>[a], [e]>[o]) va sifat (bir va bir xil unlining sifat jihatidan o'zgarishini bildiradi: normal, normal, uzaytirilgan, qisqartirilgan). IE tillarida gradatsiyaning asosiy turi "e-o-nol (unli tovushning yo'qligi)" almashuvi bilan ifodalanadi. To'liq stress eng yuqori darajani ("o"), zaiflashgan stressni - o'rtacha darajani ("e") va stresssiz holatni -

nolga (masalan: ctol-stelyu- stlat) olib keladi.Yana bir olim Wilhelm Bondzio quyidagicha fikr yuritadi. “O’zlashma so’zlar o’zining ma’nosi bilan to’laligicha boshqa chet tiliga o’zlasha oladi. Sekin astalik bilan o’zlashayotgan so’z o’zlashtirayotgan til sistemasiga tashqi tomonlama (Fleksiya, Talaffuz, Yozilish jihatdan ham) moslashib boradi”

Masalan; dt. Fenster aus lat fenestra

Yana bir nemis tilshunos Gluck ham asarlarida „Entlehnung“ga ya’ni o’zlashmalarga quyidagicha tarif bergan.

O’zlashma deganda bir tildan boshqa tilga so’z, morfema yoki sintaktik goho ba’zida grafematik strukturalarning kirib kelishi tushuniladi. O’zlashmalar yo til innovatsiyalarining vositasidan darak beradi yoki aniq til uchun kerak bo’lgan ifoda talabini yopadi. Umuman olganda o’zlashmalar ko’p tillilik yoki til konktinining natijalaridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Stedje A. Deutsche Sprache gestern und heute. 6. Aufl. München, Wilhelm Fink Verlag, 2000.
2. Polenz P. Deutsche Sprachgeschichte vom Spätmittelalter bis zur Gegenwart. Bd.19. Und 20. Jahrhundert. Berlin/New York: Walter de Gruyter Verlag, 1999
3. Duden: Fremdwörterbuch. Dudenredaktion. Mannheim, 2005.
- 4.https://www.wissenschaftaktuell.de/artikel/Hitzewellen_werden_deutlich_haeufiger_1771015590784.html

QUYI KINEMATIK JUFTLI MEXANIZMLARNING STRUKTURAVIY TAHLILI

Maxmudova Naima Xalilovna

Toshkent davlat Texnika universiteti

t.f.n. dotsent.

Toshkent davlat Texnika universiteti

assistent

Rayimqulov Oxunjon Qurbonaliyevich

Toshkent davlat Texnika universiteti

labarant

Tohirbekov Rustambek Ravshanbek o'g'li

Anotatsiya: *Mexanizmlarning parametrlarini o'lchash, sxemasini chizish va strukturaviy tahlil o'tkazish. Ushbu mashg'ulotda o'qituvchi tomonidan ko'rsatilgan mexanizmning kinematik sxemasi chizilib, ulardagi kinematik juftlar ko'rsatiladi, zvenolar belgilanadi. P.L.Chebisev formulasi yoziladi va erkinlik darajasi aniqlanadi.*

Kalit so'zi: *mexanizm modellari, chizg'ich va chizmachilik asboblari.*

KIRISH

Detal'' deb, mashinalarning yig'uv usullarini qo'llamasdan ishlangan qismiga aytiladi.

Zveno deb, bitta detal'' yoki bir necha detalning o'zaro qotirib bog'langan turkumiga aytiladi. Zvenolar quyidagi turlarga bo'linadi: qo'zg'almas zveno, harakat qonuni ma'lum bo'lgan etaklovchi zveno, etaklanuvchi zveno, uning harakat qonuni etaklovchi zvenoning harakat qonunidan kelib chiqadi.

Kinematik juft deb, ikki zvenoning o'zaro nisbiy harakat qila oladigan bog'lanishga aytiladi.

Kinematik zanjir deb, bir nechta zvenoning kinematik juftlar vositasi bilan o'zaro bog'lanishdan hosil bo'lgan qo'zg'aluvchi sistemaga aytiladi.

Mexanizm, deb maqsadga muvofiq nisbiy mexanik harakat qila oladigan yopiq kinematik zanjirga aytiladi.

Ko'pincha mexanizmlarning etaklovchi zvenoi bitta bo'ladi. Etaklovchi zvenoi bir nechta bo'lgan mexanizmlarga differentsial mexanizmlar yoki erkinlik darajasi birdan ko'p bo'lgan mexanizmlar, dkb aytiladi.

Mexanizmlar tarkibidagi barcha zvenolar biror tekislikda yoki bir-biriga parallel tekisliklarda harakat qilsa, bunday mexanizmlar tekislikda harakat qiluvchi (*tekis mexanizmlar*), deb ataladi.

Tekislikda harakat qiluvchi mexanizmlarning kinematik juftlari faqat beshinchi (5) va to'rtinchi (4) sinfga mansub bo'lishi mumkin. Beshinchi (5) sinf kinematik juft o'zaro bog'langan zvenolarning bir-biriga nisbatan faqat bitta nisbiy harakatiga imkon bersa, to'rtinchi (4) sinf kinematik juft esa ikkita nisbiy harakatga yo'l qo'yadi.